

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞINA

Çocukların işçileştirilmesine dair politik, sosyal, ekonomik kökenli tüm yapısal nedenlerin incelenmesi, çocukların iş cinayetlerinde hayatlarını kaybetmelerinin önlemek ve çocukların yararını esas alan politikaların geliştirilmesi amacıyla, Anayasa'nın 98. ve TBMM İçtüzüğü'nün 104. ve 105. maddeleri uyarınca bir Meclis Araştırması açılmasını arz ve teklif ederiz.

Cengiz ÇİÇEK

İstanbul Milletvekili

ÖZET GEREKÇE

İşçileştirilmiş çocuk ya da kamuoyunda kullanılan diğer ifadeyle çocuk işçiliği, dünya genelinde milyonlarca çocuğun fiziksel, bilişsel ve ruhsal sağlığını tehdit eden bir hakikat olarak yüzyıllardır karşımıza çıkmaktadır. Çocukların oyundan, eğitim gibi temel haklardan yoksun kalarak yaşamını kazanmak için çalışmak zorunda bırakılması, onların insanlık onuruna yakışmayan bir yaşam çemberine hapsedilmesi anlamına gelir. Çocukların işçileştirilmesinin temel nedenleri yoksullaştırma, parasız eğitimin kaldırılması -doğal olarak eğitim olanaklarına ulaşamama- ve özellikle son dönemde iktidarın uyguladığı mesleki öğrenim politikaları şeklinde sıralanabilir. TÜİK'in 2024 yılına ilişkin "İstatistiklerle Çocuk" verilerine göre, Türkiye nüfusunun yüzde 25,5'ini çocuk nüfus oluşturdu. Resmi verilere göre dört yılda 750 bin çocuk daha işçi olarak kayda geçti. 15-17 yaş grubundaki çocukların işgücüne katılma oranı 2023 yılında yüzde 22,1 iken bu oran 2024'te yüzde 24,9'a yükseldi. 2020'de 143 bin olan MESEM kapsamında çalıştırılan çocuk (öğrenci) sayısı da 2024'te 504 bine yükseldi. Böylece 2024 itibarıyla toplam çocuk işçi sayısı resmi olarak 1,5 milyona vardı. Kayıt dışı çalıştırılanlarla birlikte bu rakamın 3,5 milyonu bulduğu tahmin ediliyor. Türkiye, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) çocuk işçiliğiyle ilgili ana sözleşmelerini onaylamıştır ancak mevzuatın uygulanabilirliği ve denetim mekanizmalarının etkinliği hala yeterli düzeyde değildir. Türk Ceza Kanunu ve 4857 sayılı İş Kanunu çerçevesinde ülkemizde çocuk işçiliği yasaklanmıştır. İş Kanunu'nun 71. maddesine göre, 15 yaşından küçük çocukların çalıştırılması yasaktır. 15-18 yaş arasındaki genç işçiler ise, sağlık ve güvenliklerini tehlikeye atmayacak, -devam ediyorsa- eğitimlerini aksatmayacak hafif işlerde çalışabilirler. 18 yaşın altındaki bireylerin gece çalıştırılması, yer altı ya da su altı işlerde çalıştırılması yasaktır. Yasalara aykırı

biçimde çocuk işçiliği tespit edildiğinde, işverenlere ağır para cezaları uygulanmakta ve işyerleri mühürlenebilmektedir.

Türkiye’de ulusal ve uluslararası yasa ve sözleşmelerin yeterli bir biçimde uygulanmaması, iş yerlerinde denetim mekanizmalarının etkin olmaması, cezasızlık politikaları, 4+4+4 eğitim sistemi ve MESEM gibi çocuk işçiliğini teşvik eden uygulamalar, işçileştirilmiş çocukların çalışırken iş cinayeti sonucunda hayatlarını kaybetmelerine neden olmaya devam etmektedir. İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği(İSİG) Meclisi’nin son günlerde paylaştığı rapora göre; son on iki yılda 2025’te ölen 20 çocuk ile birlikte en az 762 işçileştirilmiş çocuk, çocuk iş cinayetlerini hayatlarını kaybetti. Özellikle son günlerde yani 2025 yılının Nisan ayının ilk iki haftasında farklı iş kollarında çalışan üç çocuk/genç işçi meydana gelen iş cinayetleri sonucu yaşamlarını yitirdi. 17 yaşındaki bir çocuk/genç işçi de hayatına son verdi. Bir başka çalıştırılan çocuk da parmaklarını kaybetti. Türkiye’de her yıl 60-70 civarında çocuk işçi tarımda, sanayide, inşaatlarda ve sokaklarda ve daha birçok alanda çalışırken iş cinayetinden ötürü hayatını kaybediyor.

GEREKÇE

İşçileştirilmiş çocuk ya da kamuoyunda kullanılan diğer ifadeyle çocuk işçiliği, dünya genelinde milyonlarca çocuğun fiziksel, bilişsel ve ruhsal sağlığını tehdit eden bir hakikat olarak yüzyıllardır karşımıza çıkmaktadır. Çocukların oyundan, eğitim gibi temel haklardan yoksun kalarak yaşamını kazanmak için çalışmak zorunda bırakılması, onların insanlık onuruna yakışmayan bir yaşam çemberine hapsedilmesi anlamına gelir. Çocukların işçileştirilmesinin temel nedenleri yoksullaştırma, parasız eğitimin kaldırılması -doğal olarak eğitim olanaklarına ulaşamama- ve özellikle son dönemde iktidarın uyguladığı mesleki öğrenim politikaları şeklinde sıralanabilir.

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ve Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu'nun (UNICEF) 2021’de yayımladığı rapora göre, dünya genelinde 160 milyon işçileştirilmiş çocuk bulunmaktadır. Bu çocukların 63 milyonu kız, 97 milyonu erkek olup yaklaşık yarısı (79 milyon) sağlığa zararlı ve tehlikeli işlerde çalıştırılmaktadır. Afrika, çocuk işçiliğinin en yoğun olduğu kıtadır; burada 92 milyon çocuk (her beş çocuktan biri) çalışmak zorunda kalmaktadır. Afrika’yı; Asya-Pasifik (49 milyon çocuk işçi), Amerika (8,3 milyon çocuk işçi), Avrupa ve Orta Asya (8,3 milyon çocuk işçi) izlemektedir. Çocukların işçileştirilmesi, özellikle ekonomik eşitsizliklerin derin olduğu bölgelerde yoğunlaşmaktadır. İç savaşlar, göç ve doğal afetler gibi kriz durumları, çocukların daha fazla risk altına girmesine neden olmaktadır. Rapordaki diğer verilere baktığımızda, çalıştırılan çocukların yüzde 70’i (112 milyon) tarım sektöründe, yüzde 20’si hizmet sektöründe (31,4 milyon) ve yüzde 10’u sanayi sektöründe (16,5 milyon) çalışıyor. Çalıştırılan 5-11 yaşları arasındaki çocukların yaklaşık yüzde 28’i ve 12-14 yaş arasındaki çocukların yüzde 35’i okula gitmiyor. Bu da çocukların temel haklarından mahrum bırakıldığını gösteriyor. Çocuk yaşta çalıştırılma, her yaştan erkek çocuklar arasında kız çocuklarından daha yaygın olduğu da sunulan veriler arasında. Bölgelere göre bu sorunun yaygınlığı da farklılaşıyor. Kırsal alanlarda çocuk yaşta çalıştırılma yaygınlığı yüzde 14 iken,

kentsel alanlarda bu oran yüzde 5. Yani kırsal bölgelerde çocuk yaşta çalıştırılma neredeyse 3 kat daha yaygın.

TÜİK'in 2024 yılına ilişkin "İstatistiklerle Çocuk" verilerine göre, Türkiye nüfusunun yüzde 25,5'ini çocuk nüfus oluşturdu. Resmi verilere göre dört yılda 750 bin çocuk daha işçi olarak kayda geçti. 15-17 yaş grubundaki çocukların işgücüne katılma oranı 2023 yılında yüzde 22,1 iken bu oran 2024'te yüzde 24,9'a yükseldi. 2020'de 143 bin olan MESEM kapsamında çalıştırılan çocuk (öğrenci) sayısı da 2024'te 504 bine yükseldi. Böylece 2024 itibarıyla toplam çocuk işçi sayısı resmi olarak 1,5 milyona vardı. Kayıt dışı çalıştırılanlarla birlikte bu rakamın 3,5 milyonu bulduğu tahmin ediliyor.

Geçmişte ülkemizde çocuk işçiliği sıklığında dönemsel dalgalanmalar yaşanmıştır ancak 2012 yılında yürürlüğe giren 4+4+4 eğitim sistemiyle birlikte zorunlu örgün eğitim aslında fiilen dört yıla inmiş, çocuklar zorunlu eğitimin ilk dört yılından (ilkokuldan) sonra açık öğretime yönlendirilmeye başlanmış, özellikle dezavantajlı bölgelerdeki çocukların eğitimden kopmasında ve dolayısıyla çocuk işçiliği sıklığında belirgin yükselme görülmüştür. Yine 2016 yılında Mesleki Eğitim Merkezlerini (MESEM) hayata geçirilmesi ve çocukların okulda gösterildiği ancak haftada sadece bir gün okula gittiği, diğer günler çalıştırıldıkları ve ödenen ücretlerin işsizlik fonundan karşılanarak bedava işgücü haline getirildiği çocuk işçiliğini yaygınlaştırma Mesleki eğitimdeki yaklaşık dört çocuktan biri (yüzde 23,3) artık MESEM'lerde. 2016 ve 2021 yıllarında 3308 Sayılı Kanun'da yapılan geçici düzenlemeler ile ücret alt limitleri asgari ücretin en az yüzde 30'u olarak belirlendi. Beceri eğitimi veya staj yaptıran işletmelere, öğrencilere ödemeleri gereken en az ücret üzerinden devlet katkısı uygulaması getirildi. Geçici düzenlemenin süresi 10 yıl olup MESEM programı dışındaki okul ve kurumlarda öğrenim gören öğrencilere ödenebilecek en az ücretin; 20'den az personel çalıştıran işletmeler için üçte ikisi, 20 ve üzerinde personel çalıştıran işletmeler için üçte biri, MESEM programına devam eden öğrencilere ödenebilecek en az ücretin ise tamamı devlet katkısı kapsamında işletmelere geri ödeniyor. Mesleki ve Teknik Eğitim Politika Belgesi ve dört yeni okul modeli (sektör içi, sektöre entegre, bölge, ihtisas) ile tüm meslek liseleri MESEM'leştiriliyor. 10 ilde başlatılan uygulama ile 10'uncu sınıfı bitiren meslek lisesi öğrencilerinin bölge okullarına nakli yapılıyor. 17 Ocak'ta Resmi Gazete'de yayımlanan yönetmelikle de 5'inci ve 6'ncı sınıflarda eğitim yılı süresince, 7'nci sınıfta ise eylül ayının son iş gününe kadar ortaokullardaki çocukların meslek ortaokullarına nakli yapılacak. Çocuk işçiliğinin yaygınlaştırılması 10 yaşa kadar düşürülüyor.

Çocuk hakları ve çocuk emeğinin sömürülmesi ve çocuk işçileştirilmesi ile mücadele dünyanın gündemine özellikle 1990'lı yıllarda girmiştir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 20.11.1989 tarihinde kabul edilen Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi'ne göre "çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, onsekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır." (madde 1)" denilerek onsekiz yaşına kadar her insan çocuk olarak ele alınmıştır. Sözleşmenin 36. maddesine göre taraf devletler genel olarak her türlü sömürüye karşı çocukların korunması yükümlülüğünü getirmiştir: "esenliğine herhangi bir biçimde zarar verebilecek başka her türlü sömürüye karşı çocuğu korurlar." Sözleşmenin 32.

maddesi ise taraf devletlere uyması gereken daha özel yükümlülük getirmiştir: “Taraf Devletler, çocuğun, ekonomik sömürüye ve her türlü tehlikeli işte ya da eğitime zarar verecek ya da sağlığı veya bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlâksal ya da toplumsal gelişmesi için zararlı olabilecek nitelikte çalıştırılmasına karşı korunma hakkını kabul ederler.” (madde 32/1). Fakat maddenin devamında madde 1’de vurgulanan “onsekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır” cümlesi çocuk işçiliği konusunda farklı yaş hadlerinin ve çalışma sürelerinin belirlenebileceğini taraf devletlere tanımaktadır. Madde 32/2’ye göre: “Taraf Devletler, bu maddenin uygulamaya konulmasını sağlamak için yasal, idari, toplumsal ve eğitsel her önlemi alırlar. Bu amaçlar ve öteki uluslararası belgelerin ilgili hükümleri gözönünde tutularak, Taraf Devletler özellikle şu önlemleri alırlar: a-) İşe kabul için bir ya da birden çok asgari yaş sınırı tespit ederler; b-) Çalışmanın saat olarak süresi ve koşullarına ilişkin uygun düzenlemeleri yaparlar ve c-) Bu maddenin etkili biçimde uygulanmasını sağlamak için ceza veya başka uygun yaptırımlar öngörürler.” (madde 32/2) Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) 1919 yılındaki toplantısında çocuk işçiliğine yönelik ilk sözleşme olan 5 Sayılı En Az Çalışma Yaşı (Endüstri) Sözleşmesi’ni kabul etmiştir. Sözleşmenin 2. maddesi 14 yaşından küçük çocukların her türlü endüstriyel işlerde istihdamını ve çalışmalarını yasaklamıştır. UNICEF tarafından onsekiz yaşını doldurmamış her insanın çocuk sayılması ve bu nedenle her türlü sömürüden korunması gerekliliği çocuk emeği ve/veya çocuk işçi konusunda farklı toplumsal ve kültürel toplumlar için farklı asgari yaş hadleri belirlenebileceği kuralı Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)’nün sözleşmelerine de yansımıştır.

Avrupa Birliği’nin 09.12.1989 tarihinde kabul ettiği Çalışanların Temel Sosyal Hakları Topluluk Şartı’17’nin 20. maddesi asgari çalışma yaşının zorunlu eğitimi bitirme yaşının altında ve her halde 15 yaşın altında olamayacağını ve madde 22’de 18 yaşından küçükler için gece çalışmasının yasaklanmasına ve çalışma sürelerinin sınırlandırılmasına yer verilmiştir. Nice Zirvesi’nde 07.12.2000 tarihinde imzalanan Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı’nın 32. maddesi ise “Çocuk işçi çalıştırmanın yasaklanması ve çalışan gençlerin korunması” üst başlığı ile çocuk işçi çalıştırılmasını ve gençlerin ekonomik sömürüye uğraması yasaklamıştır. Avrupa Birliği’nin 22.06.1994 tarih ve 94/33/EEC sayılı Gençlerin İşte Korunmasına İlişkin Konsey Direktifi’18 genç insan, çocuk ve ergen olmak üzere üçlü bir ayırım yapmıştır. Direktifin 3.maddesinde “genç insan” 18 yaşından küçük herhangi bir kişiyi, “çocuk” 15 yaşından küçük herhangi bir genç kişiyi veya ulusal mevzuata göre halen tam gün zorunlu öğretime tabi olan kişiyi ve “ergen” 18 yaşından küçük en az 15 yaşındaki, ulusal mevzuata göre tam gün öğretime tabi olmayan herhangi bir genç kişiyi ifade etmektedir. Direktif madde 3’de yaptığı bu tanımlamalar çerçevesinde, gençlerin maruz kaldığı tehlikeli iş yasakları (madde 7) ve çalışma zamanlarını (madde 8) belirlemiştir.

Türkiye, Uluslararası Çalışma Örgütü’nün (ILO) çocuk işçiliğiyle ilgili ana sözleşmelerini onaylamıştır ancak mevzuatın uygulanabilirliği ve denetim mekanizmalarının etkinliği hala yeterli düzeyde değildir. Türk Ceza Kanunu ve 4857 sayılı İş Kanunu çerçevesinde ülkemizde çocuk işçiliği yasaklanmıştır. İş Kanunu’nun 71. maddesine göre, 15 yaşından küçük çocukların çalıştırılması yasaktır. 15-18 yaş arasındaki genç işçiler ise, sağlık ve güvenliklerini tehlikeye atmayacak, -devam ediyorsa- eğitimlerini aksatmayacak hafif işlerde çalışabilirler. 18 yaşın altındaki bireylerin gece çalıştırılması, yer altı ya da su altı işlerde çalıştırılması yasaktır.

Yasalara aykırı biçimde çocuk işçiliği tespit edildiğinde, işverenlere ağır para cezaları uygulanmakta ve işyerleri mühürlenebilmektedir.

Türkiye’de ulusal ve uluslararası yasa ve sözleşmelerin yeterli bir biçimde uygulanmaması, iş yerlerinde denetim mekanizmalarının etkin olmaması, cezasızlık politikaları, 4+4+4 eğitim sistemi ve MESEM gibi çocuk işçiliğini teşvik eden uygulamalar, işçileştirilmiş çocukların çalışırken iş cinayeti sonucunda hayatlarını kaybetmelerine neden olmaya devam etmektedir. İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği(İSİG) Meclisi’nin son günlerde paylaştığı rapora göre; son on iki yılda 2025’te ölen 20 çocuk ile birlikte en az 762 işçileştirilmiş çocuk, çocuk iş cinayetlerini hayatlarını kaybetti. Özellikle son günlerde yani 2025 yılının Nisan ayının ilk iki haftasında farklı iş kollarında çalışan üç çocuk/genç işçi meydana gelen iş cinayetleri sonucu yaşamlarını yitirdi. 17 yaşındaki bir çocuk/genç işçi de hayatına son verdi. Bir başka çalıştırılan çocuk da parmaklarını kaybetti. Niğde’de Bor Karma ve Deri İhtisas Organize Sanayi Bölgesi’nde geri dönüşüm fabrikasında çalışan 14 yaşındaki Abdurrahman Özkul, kolunun makineye sıkışması sonucu yaşamını yitirdi. Suriyeli göçmen 14 yaşındaki Yusuf Mısri, Konya’nın Beyşehir ilçesinde kuyu açma işinde çalışırken sondaj makinesi borusu yerinden çıktı. Mısri, borudaki halat kancasının başına çarpmasıyla yaşamını yitirdi. Kayseri Sarioğlu’nda kum ocağında çalışan Mehmet Özarslan (17) iş makinesinin bakımını yaparken Kızılırmak Nehri’ne düştü. Özarslan’ın cansız bedenine 26 saat sonra ulaşıldı. Şırnak’tan çalışmak için Antalya’ya giden Yakup Taşar 17 yaşındaydı. İşyerinde intihar etti. Antep’te 16 yaşındaki Halil Kırpaç da elini makineye kaptırması sonucu üç parmağını kaybetti.

Türkiye’de her yıl 60-70 civarında çocuk işçi tarımda, sanayide, inşaatlarda ve sokaklarda ve daha birçok alanda çalışırken iş cinayetinden ötürü hayatını kaybediyor. Bunun en temel nedenlerinden birisi olan cezasızlık politikasını verilecek en çarpıcı örneklerden bir tanesi de iş cinayetinde hayatın kaybeden çocuk işçiliğinin adeta simgesi haline gelen Ahmet Yıldız’dır. Ahmet 13 yaşındaydı. Ahmet, Şanlıurfa’dan göç eden kalabalık bir ailenin çocuğuydu. Şehit Öğretmen Sait Korkmaz İlkokulu 7. sınıf öğrencisiydi. Okul harçlığını kazanmak için öğleden sonraları evlerine yakın bir yerde çalışmaya başladı. Kayıtdışı olan bir işyerinde yine kayıtdışı olarak çalışmaktaydı. Ortacı olarak işe alınmıştı. Haftalık 100 TL’ye çalışıyordu. 14 Mart 2013 tarihinde Adana Yüreğir’de Keresteciler Sitesi’nde çalıştığı Koç Plastik adlı işyerinde Ahmet çalışırken kafası plastik enjeksiyon makinesinin presine sıkıştı. Ahmet’i hastaneye götürmeden önce makine ve kan izleri temizlendi. Doktorlara trafik kazası geçirdiği söylendi. Bu durum geçirdiği kazanın niteliği ve tedavisi için de yanlış yönlendirmeyi içeriyordu. Ahmet’i hastaneye getiren iki kişinin verdiği çelişkili ifadeler vardı. Bir doktor durumu fark etti, iş kazası raporu tuttu ve savcılığa bildirimde bulundu. İşyeri sahibi gözaltına alındı ve bilirkişi raporunda da işyeri sahibinin tam kusurlu olduğu belirtilince tutuklandı. Adana 6. Asliye Ceza Mahkemesi’nde görülen 1. duruşmada hâkim sanığın tutukluluğuna karar verdi. Ailenin avukatı olayın “kaza” olarak değil “olası kastla insan öldürme” olarak değerlendirilmesini ve Ağır Ceza Mahkemesi’nde görülmesini talep etti. 2. duruşma 23 Mayıs 2013 tarihinde gerçekleşti ve işveren “taksirle öldürme” gerekçesiyle yargılanmaya başladı. 1 Ekim 2013’te dava sonuçlandı. İşveren taksirle öldürme suçundan beş yıllık hapis cezasına çarptırıldı. Ceza sanığın duruşmalardaki iyi hali nedeniyle 4 yıl 2 aylık hapis cezasına (1/6 oranında) indirildi. Ardından sanığın aile ve meslek sahibi olması, eylemin “kusurlu” eylem sayılması ve pişmanlık durumu

nedeniyle günlük 20 lira üzerinden 30 bin 40 lira adli para cezasına çevrildi (Ekim 2013 için 11 bin Euro). İşveren bu cezayı 24 aylık taksitler halinde ödemesi kararlaştırıldı. Yapılan temyiz başvurusu sonucu Yargıtay “cezanın bilinçli taksir sonucu olduğunu belirtip para cezasına çevrilmemesi gerektiğini” belirtse de yerel mahkeme kararını onadı. Kurumların mahkemeye müdahil olmasının reddedilmesinin bir hak ihlali olduğunu belirtse de doğrudan bir zarar oluşmadığı için davaya müdahil olamayacaklarını belirtti. Sonuçta hukuken Ahmet’in adına davayı sürdürebilecek kimse kalmadı ve ocuk işçi ölümlerinde cezasızlık zincirine bir halka daha eklenmiş oldu.

Bu kapsamda, ocuk işileştirilmesine sebep olan politik, sosyal, ekonomik kökenli tüm yapısal sorunların tespiti, eğitimden mahrum edilmiş tüm çocukların eğitim haklarının ücretsiz olarak sağlanarak fırsat eşitliği verilmesi, başta mülteci çocuklar, sokakta yaşamak zorunda bırakılmış çocuklar, kesişimsel ayrımcılığa ve sömürüye uğrayan çocuklar olmak üzere tüm çocukların eşit koşullarda yaşamalarını sağlayacak politikaların geliştirilmesi, çocukları her türlü şiddet ve istismar biçimlerinden koruyacak daha etkin düzenlemelerin yapılması ve ocuk işçiliğinin sona erdirilmesi amacıyla Anayasanın 98’inci, TBMM içtüzüğünün 104’nc ve 105’inci maddeleri uyarınca Meclis Araştırması açılmasını arz ederim.